

*Zapoj mi zadnjo pesem,
še enkrat luč prižgi,
posveti v mrak s plamenom,
z lučjo v jesenske dni.*

*Privij, privij svetilko;
ob oknu bova sama,
ugasli ognji v gmajnah,
krog naju tišina, tema.*

*Ogenj, med brinjem zagôri!
Pastir, pesem zapoj!*

*Tihi v dolini so bori,
pozna jesen je sred polj.*

PRVI SNEG

ANTON INGOLIČ

Samo narahlo je pršilo, ko so zjutraj potegnili pri Šrbeljki prašiča iz svinjaka in mu je Gajšek potisnil nož med pleča, da je nekajkrat pretresljivo zahropel, potem pa se je slišalo le klokanje njegove krvi, ki mu je vrela iz rane in lila v skledo. Šrbeljka jo je s kuhalnico mešala; bila je tako topla, da se je kadilo iz sklede. Nato so odnesli prašiča v hišo, mu odrli kožo in ga raztelesili; dež, ki je kmalu potem začel močneje padati, pa je izpral lužo, da je bilo popoldne komaj še videti, kje je »lisek izdihnil«, kakor je dejal edini Šrbeljkin sin, dvanajstletni Anzek. Medtem ko so imeli v hiši ves dan opravka s prašičem, je zunaj lilo, da so se delale po dvorišču velike luže in so bili škafi, ki jih je dekla Mica postavila pod kap, kmalu polni; morala jih je večkrat odnesti in izprazniti. Vsakokrat, ko se je vrnila premražena in premočena v vežo, je rekla: »Nekaj pa le imamo od tega nesrečnega deževja!«

»Saj danes ga bo konec!« jo je zavračal stari Martinšek, Šrbeljkin brat, ki je prišel s hribov že navsezgodaj in pomagal mesariti. »Boste videli, da bo,« je razlagal. »Dva tedna že dežuje. Dovolj imamo vode. Pri nas v hribih je taka pot, da ne moreš nikamor. Nocoj je prvič malo stisnilo, še malo, pa bomo imeli sneg!« Pogledal je skozi okno, kakor da je zunaj že vse belo. A ni bilo videti drugega kakor ravne curke, ki so lili s strehe, in skozi mrežo nešteto kapljic sosedovo, Turkovo hišo, iz katere je zdaj pa zdaj kdo stopil, se ozrl po nebu in naglo krenil v hlev ali kam drugam.

Zasmejali so se mu, ker se je tako urezal; Martinšek pa ni prišel v zadrego. Razširil je nosnice in dejal: »Voham ga, voham že nekaj dni sem. Če ne prej, zjutraj bo. Boste videli!«

»Ne bo ga!« je gnal svojo Gajšek, visok možak srednjih let, ki je imel prvo besedo pri prašiču in jo je hotel imeti tudi v Šrbeljki hiši. »Snega ne bo pred božičem.«

Sredi popoldneva, ker mu Gajšek le ni dal miru, pa je Martinšek vzkliknil: »Staviva, da bo že jutri zjutraj!«

»Pa dajva! Jaz pravim, da ga še ne bo!« je vzkliknil Gajšek in mu molel svojo dolgo roko.

»Bo! Zjutraj se bom vračal po snegu domov! Za dva litra vina! Velja?«

»Ne! Za pet! Hočeš?«

»Dobro! Pa za pet! Ti jih boš plačal, ne jaz!«

Tako sta stavila; zunaj pa je lilo čedalje huje in huje. Kadar je kdo šel ven ali se je slučajno ozrl skozi okno, je podražil Martinška: »Stric, ga že vidite? Kmalu ga bo do kolen!«

Martinšek se je nasmehnil. »Ni ga še, pa jutri ga bo do kolen, če boš pokleknil vanj!« je odvrnil, ne da bi se ozrl proti oknu.

Ko so v kuhinji rezali meso za klobase in so ga že vsi nekoliko imeli, posebno Gajšek in Martinšek, a tudi Šrbeljka je bila bolj rdeča v obraz kakor navadno, jim je pogovor o snegu prišel prav, da so se lahko smejali in jim je potem bolj dišalo vino, ki ga je bila na oknu vedno polna buča, ali meso, ki je tudi stalo na krožniku na peči, da je bilo vsak čas toplo. Kuhinja je bila prenasičena z vonjem po topli krvi, drobovju, mesu in slanini, ki se je varila v kotlu, in nenavadnih dišavah, ki jih je Martinšek mešal h kaši za kašnice. Zato so pridno segali po buči in Šrbeljka je čedalje pogosteje morala v klet po pijačo. Kar oddahnila si je, ko so se možje spravili v sobo in začeli delati klobase. V kuhinji jim je bilo že zelo na tesno. Sredi popoldneva je prišla Liza, Martinškova žena, in botra Katra, brez katere ni minil noben furež pri Šrbeljevih. Sicer pa je bilo s kuho mnogo dela. Kakor navadno bodo tudi nocoj prišli na pojedino sosedje in najbližja žlahta. Vendar je Šrbeljka le ujela tuintam kak hip, da je odhitela na prag in se ozrla po vasi navzgor. Ni bilo daleč videti, ker je deževalo, da se je kar kadilo od ceste, vendar bi opazila človeka, vsaj pri Turkovem mostu. Enkrat jo je zalotil Gajšek.

»Ali spet čakaš!« je siknil sovražno in takoj mu je zginil z lic nasmeh, ki je bil razlit po njegovem širokem obrazu še pred trenutki, ko je dražil Martinška s snegom.

»Kaj ti mar!« se je obregnila Šrbeljka in se kot nalašč ozirala po cesti, čeprav ji je neslo dež v obraz.

»Mar mi je, Treza,« je nadaljeval Gajšek in se prizibal bliže. »Ne bo se

kar tako steklo, če bo prišel ta človek! To ti povem, Treza!« Obraz se mu je spačil od jeze, ki se je dvigala v njem.

»Prišel bo, ker te to prav nič ne briga!« je pribila Treza in hotela oditi, Gajšek pa jo je zadržal.

»Ali si pozabila, kaj si mi govorila spomladi in še prej, ko je Šrbelj živel?« ji je rekel nekoliko mirneje.

»Kaj bom s teboj? Ti imaš Nežo! Jaz pa rabim moža in gospodarja!« mu je vrgla Šrbeljka in se hitro potegnila v hišo.

Gajšek je siknil za njo: »Prekleta...!« in se pognal proti veži, a čez čas je obstal in se zagledal v dež, ki je lil tik pred njim s streh in glasno polnil posodo na preddurju. Bilo mu je vroče in dušilo ga je, da ni mogel priti do sape. Kakor megla mu je ležalo pred očmi, da ni videl jasno pred seboj. A čutil je, da mora spregledati in premisliti, kako in kaj. Tu se nekaj plete, kar je zanj bolj pomembno, kakor če bo jutri sneg. Stegnil je roke, da mu je lilo nanje. Osvežilo ga je. Stopil je korak na dvorišče, da mu je zmočilo glavo in je vročina nekoliko ponehala. Potem se je spet potegnil nazaj. A v hišo se še ni vrnil. Skušal je premisliti, kaj naj ukrene. Poleg njega je klokotalo, dež mu je pršil v obraz, misli pa so se mu vračale na Šrbeljkiine besede pred trenutki in na one, ki jih je imela zanj, preden je začel zahajati v hišo mladi Oreh. Prej mu ni nikoli oponesla žene, kakor ji tudi on ni omenjal Šrbelja, ko je ta še živel. Oba sta vedela, kako je z njima, in nista govorila o tem. Imela sta druge pomenke in opravke. Kmalu po Šrbeljevi smrti mu je nekoč celo rekla, čeprav mimogrede, a rekla je, kako bi bilo vse drugače, če bi tudi Neže ne bilo. Gajšek je dobro razumel, kaj je hotela povedati, namreč: »Potem bi se lahko midva vzela.« Na lepem pa se ga je začela izogibati; posili je ostajal pri njej in se delal, kakor da ne vidi njene nejevolje. Zdaj mu je povedala naravnost. »O, pa boš še čakal, Oreh,« se je zarežal Gajšek tja proti Turkovi hiši, iz katere bi se moral pokazati neljubi tekmeč, »ti ne boš nikoli gospodar na Šrbeljevem in se ne boš grel v Šrbeljkiini postelji! Ne boš se! Tako ti bom posvetil, da si boš zapomnil, mladič, kdaj si mi kašo pihal!«

Še enkrat je pomolel roke na dež in se vrnil v hišo. Na pragu je srečal Martinška, ki se mu je nasmejal na vsa usta.

»Gledaš, če bo sneg? Bo, bo!«

Gajšek je sprva molče stiskal klobase in ni odgovarjal Anzeku, ki mu je pomagal in ga spraševal o tem in onem. Tuhtal je, kako bi obračunal z Orehom; naposled pa je zamahnil z roko, globoko pogledal v bučo in se spet začel pogovarjati, kakor bi se ne bilo zgodilo nič nevšečnega.

Tudi Šrbeljka ni tega kazala. Večkrat je prišla v hišo in pogledala, kakšne so klobase, in rekla kako besedo.

Če je bilo v sobi tiho, se je razločno slišalo šumenje dežja. Šumelo in

klokotalo je prav pod okni; na večer pa je začel še veter. Od časa do časa je streslo s šipami ali pa pljusnilo vanje.

»Povodenj bomo imeli, če bo šlo tako še nekaj dni!« je tarnala botra Katra.

»Ne boj se, Katra, še jutri bo sneg!« jo je zagotavljal Martinšek.

»Pojdi, pojdi s svojim snegom!« ga je zavrnil Gajšek.

Tako se je pogovor na novo oživel. Od dežja in snega je seveda krenil drugam, a še prej se je pomudil pri prašiču. Ko so bili s klobasami gotovi, so prišle ženske in pripravile sobo, Martinšek in Gajšek pa sta sedla za peč.

»Hitro sva ga spravila pod streho!« se je pohvalil Martinšek, čeprav je samo pomagal.

Gajšek pa je samo pokimal in gledal nekam v okno. Grizlo ga je, ker si ni mogel priti na jasno, kako bi se iznebil Oreha in bi si dokočno priboril Šrbeljko. Sicer pa pravega izhoda iz te zamotane reči prav za prav ni nikoli vedel. K Šrbeljevim je hodil mesarit že mnogo let. Prva leta z očetom, takrat je samo pomagal očetu in je bila Treza še dekle. Že tedaj je gledal nanjo s posebnimi očmi, čeprav je bila nekoliko starejša od njega in je bila gruntarska, on pa kočarski. A nobene besede ni bilo med njima. Po vojni je mesaril sam in Treza je vzela Šrbelja, ki je bil mnogo starejši od nje, prinesel pa ji je poleg drugega vinograd in lep gozd. Na gostiji jima je godel. Nekaj let pozneje se je tudi on oženil in Neža je pogosto hodila k Šrbeljevim na delo. Ko je pred petimi leti klal in so se kakor navadno gostili dolgo v noč, pa je Šrbelj, ki ga je rad pil, že pred polnočjo obležal pod mizo; tistikrat je prvič ostal pri Šrbeljki. Potem se je to ponavljalo, čedalje pogosteje. Stari je menda nekaj slutil, zato je še huje pil, vendar se Gajšek ni zmenil ne zanj in še manj za Nežo, ki je vedela vse. Prav zaradi nje si ni bil nikoli na jasnem. Za Šrbelja je vedel, da bo prej ali slej legel in ne bo več vstal, toda kaj bo z Nežo? Svoj čas je odlagal odločitev o tej stvari, češ saj je še čas, dokler še živi Šrbelj. Toda ko je Šrbelj umrl, ga je to vprašanje vznemirjalo bolj in bolj, dokler se ni pojavil Oreh; odtlej pa je mislil le na to, kako bi ga pregnal. Zdaj sta mu stala na poti spet dva: Neža in Oreh! Kako naj se odkriža obeh? Buljil je v okna, ki so zdaj pa zdaj zašklepetala v vetru. Ali res ni rešitve?

»Gledaš, če je že sneg zunaj! Ni ga še, zjutraj pa bo zapadel!« ga je podražil Martinšek, ker mu je postalo dolgočasno v tihi sobi.

Gajšek je nejevoljen zamahnil z roko.

»Kaj meni za sneg!«

V tem so se oglasili koraki pod oknom. Gajšek se je zdrznil. Toda ni bil Oreh. Prišel je sosed Turk in začel na dolgo razkladati, da po njegovem ne bo snega. Gajšek ni več mogel misliti na svoje reči, moral se je vplesti v pogovor, čeprav mu je govorjenje o snegu postajalo čedalje odvratnejše. Šele ko je prišel sosed Potisk, so se lotili drugih reči. Kmalu potem so prišli

tudi drugi: Turkova in Potiskova žena, dve dekleti, ki jima je bila Šrbeljka birmanska botra, in neki starec iz sosednje vasi, ki je trdil, da je s Šrbeljčevimi v sorodu, čeprav nihče in tudi sam ni vedel kako. Ko so posedli za podaljšano mizo, je prišepal še Pirš, občinski revež, in sta pritekla še oba Turkova otroka, češ da ju je doma strah. Liza se je pomenljivo spogledala z botro Katro, Šrbeljka pa ni rekla nič. Ko so otrokom pripravili posebno mizo pri peči, je prinesla Mica veliko skledo juhe; iz nje se je kadilo kakor iz peči.

»Vidi se, da se je kuhala pri ognju!« je vzkliknil Martinšek, da je nekaj spregovoril, kajti bilo je nekam tiho; nikomur se še ni prav odvezal jezik.

»Pa molimo v božjem imenu!« je spregovorila Šrbeljka in pogledala brata, naj začne on, ki je najstarejši in najbolj domač. A preden si je Martinšek izvlekel iz žepa rožni venec, je Gajšek že začel.

»V imenu Boga Očeta in Sina in svetega Duha...!«

Ljudje so se spogledali, Šrbeljki pa se je pokazala na obrazu očitna nejevolja; vendar so odgovarjali prav tako glasno, kakor bi molil gospodar. A zbranih misli niso bili; nekateri so gledali, kako se je pred njimi kadila mastna juha, drugi so se ozirali k vratom, kjer je stala kad s klobasami, in jih v duhu preštevali; tudi Šrbeljki so bile misli drugje, otroci pa so komaj čakali, da bo konec molitve in bodo lahko zajeli. Gajšek pa je nizal očenaš na očenaš, spomnil se je vsakega svetnika in molil v njegovo čast. Bilo mu je prijetno in je za hipe pozabil, da je vsiljeni kočar, zdelo se mu je, da je že gospodar obširnega Šrbeljkeinega grunta in ima prvo besedo v hiši.

Ko je naposled le prenehal, so si ženske rekle nekaj natihoma, Šrbeljka pa ga je na glas pičila:

»Moliš, kakor bi stal z eno nogo že v grobu. Si res že star!« Potem je porinila skledo k Martinšku, ki je sedel na njeni levici, in dejala: »Začni, Tomaž, da se ne bo ohladila!«

Gajšek je razumel ost, pa jo je hotel v vinu pozabiti. Spiti je moral še drugi kozarec, preden je prišla vrsta nanj, ki je sedel na desni strani Šrbeljke. Nekoliko je bil zardel v obraz, vendar se je delal, kakor da ni nič. Kuhal pa je jezo in se pridušal: »Le čakaj, Oreh, če se mi prikažeš nocoj!« si je govoril na tihem in se proti navadi ni vmešaval v pogovor, ki se je pletel za mizo. Ljudje so čutili, kako ga Šrbeljka odriva in so se natihoma hahljali. Turkova pa je dejala svoji sosedi na uho. »Naj se rajši briga za svojo kočjo in Nežo! Seveda, grunt mu diši?«

Sicer pa so bili precej tiho. Juha je bila dobra in škoda je bilo besed. Slišalo se je škrobotanje z žlicami in hlastno srkanje. Botra Katra je glasno pihala, ker ji je bila juha še vedno prevročča. Rezanci so bili tako dolgi, da si jih komaj spravil v usta. Gajšku, ki ni pazil, so se opletali okoli žlice in so mu kapali nazaj v krožnik. Otroci pri peči pa so imeli z njimi posebno veselje. Jemali so poedine z ustnicami z žlice, drugi konec pa prijeli v roko

se že sporekla, a naposled je morala utihniti; močnejši je in njegove pesti so trde. Saj je še starega včasi pretepel, če mu ni bilo kaj prav. Pravi mesar je. To ji je bilo takrat povolji, saj stari ni bil za ta svet. A zdaj se je vse obrnilo. Šrbelja ni več, prišel je Oreh, in lahko bi ga vzela, ko bi ne bilo vmes Gajška. Prijetno jo je prešlo ob misli nanj. Kako bi bilo, ko bi dobila v hišo tako mladega gospodarja! Mlad je, močan in postaven. A premlad ni, trideset mu bo, ona pa jih tudi še nima petdeset. Resen je in vsako delo zna prijeti v roke in tudi sicer je drugačen kakor Gajšek. Nekaj sta se že menila o tem. Oreh je bil zadnjič tako divji na Gajška; pridušil se je, da ga bo ubil, če ga še enkrat dobi pri njej. Takoj bi bil šel nadenj; komaj ga je zadržala. Kaj ji pomaga, če se Gajška na tak način znebi? Toda vedela je, da se ga bo morala otresti. Toda kako? Neka misel se ji je sicer že dolgo motala po glavi, a nič pravega se ni hotelo pokazati.

Medtem so pripravili meso. Moški so si brisali usta kar z rokavi, ženske pa s predpasniki. Otroci so se podili po sobi in so se umirili šele, ko je prinesla Mica vročih pogač. No, te so bile bolj za otroke in ženske. Moški so si rajši nalivali. Pogled jim je že postal srep in moten, preveč so se najedli in pijača jim je že zlezla v glavo. Postalo je končno le živahno.

»Kdo bo le govoril?« je vprašala Turkova. »Šrbelj je dobro napravil!«

Čutili so vsi, da bo treba govoriti. Na vsakem furežu govori gospodar o prašiču in o ženskah, ki so ga redile, na pol zares, na pol za šalo. Turk je dregnil Martinška. Temu pa je glava lezla že med ramena in je le prijel za kozarec, ga dvignil proti sestri in zaklical: »Dobro si ga zredila! Bog živi!«

Več ni spravil iz sebe. Zato si je Gajšek obrisal še enkrat usta in vstal.

»Bom pa jaz povedal nekaj besed!« je začel kot v opravičilo.

Gostje so se spogledali; Šrbeljka pa je vrgla: »Ali si ti gospodar?«

Gajšek se je naredil, kakor da ni slišal njenih besed, in nadaljeval: »Tudi jaz pravim, da je bil lep. Na hrbtu je imel za pet prstov masti, ribo pa takšno, da jo komaj držiš v roki. Drugače pa ni bilo, kakor bi moral biti. Jetra je imel metuljava, ker je gospodinja mislila včasi na vse kaj drugega kakor na prašiča in mu je dala vroče. V žolču je imel kamne. Vsak kamen pove, kolikokrat ni dobil jesti. Mica je šla kam na vas in je ni bilo od nikoder, gospodinja pa je tudi pozabila nanj. To ni lepo. Prvi pri hiši je prašič, potem šele pridejo drugi!«

»Nazadnje pa Gajšek!« je siknila Turkova.

Gajšek se je zmedel; vedel je, kaj je treba govoriti ob takih prilikah, toda še nikoli ni govoril in sploh ni bil navajen govoriti. Iskal je primerne besede.

»Dosti bo!« mu je vzkliknil nekdo.

Šele zdaj se je zbral in nadaljeval; hotel je govoriti s smehom na licih in v šali, vendar so se mu besede sproti prevračale v pikrost.

»Gospodinja, rečem ti, da bi lahko bil debelejši, ko bi ti ne hodil po

mislih nekdo drugi! Že deset let koljem pri tej hiši in prej sem pomagal deset let očetu, zato vem, da smo včasih klali lepše!»

»Zdaj mi je zadosti!« je udarila Šrbeljka znenada po mizi in se dvignila. »Kaj mi boš bral levite, kakor bi mi bil gospodar. Pometaj pred svojim pragom in pomagaj doma Neži rediti njene svinje!«

Zasmejali so se. Gajšek je sprva presenečen prenehal, a že se mu je pokazala na obrazu jeza. Tudi on je udaril po mizi in kriknil: »Tako je, kakor pravim! Oreh te je zmešal, ta fantalin, ki je še mlečen za ušesi in bi ti bil lahko sin! Da te le sram ni!«

»Kaj pa tebe to briga!« je zavpila Šrbeljka.

»Tako je!« je vzkliknil nekdo.

Gajšek in Šrbeljka sta si stala nasproti in se merila z očmi. Nista mogla takoj priti do besede, zato so ju ostali jeli miriti.

»Kaj bosta! Pijmo na zdravje naši gospodinji, da bi zredila še več takih prašičev!« je zaklical Turk in nagnil kozarec.

Šrbeljka je že hotela zakričati, naj se Gajšek pobere, odkoder se je privlekel, ko so se od zunaj zaslišali koraki. Roke so ji omahnile in vznemirjena se je ozrla proti vratom. Tudi Gajšku je vzelo besedo. Oni zunaj pa je odprl vežna vrata, nekaj časa si je stresal dež z obleke in klobuka, potem pa vstopil.

»Bog vam daj vsem skupaj dober večer in naj vam blagoslovi, če še jeste!«

Pri mizi so odzdravili, Šrbeljka pa ni rekla besede: bil je kovačev Nac in je prinesel gnojne vile, ki jih je dala prejšnji dan v popravilo.

»Ho, saj jih ne rabimo več!« se je zasmejal Martinšek. »Prašiču ne bomo več kidali!«

Nacu je bilo nekoliko nerodno; bil je star šele devetnajst let in mu ni bilo prvi hip vseeno, ker so uganili, da je prinesel vile nalašč zdaj, da bi dobil piti in jesti. Ni rekel besede in ni vedel, kam naj se dene.

»Kar postavi jih tja v kot!« mu je velela Šrbeljka. »Mogoče nam bodo še prav prišle. Tudi tu je gnoja!« je dostavila s posebnim naglasom. »Sedi sem za mizo in si vzemi mesa in kruha!« je končala in odšla v kuhinjo.

Nac se je navidez obotavljal, a dvakrat si ni dal reči. Sedel je na najbližji stol, se pridno zalagal z mesom in pogosto segal po kozarcu. Gajšek je rdeč kot kuhan rak tudi sedel in pil. Turk ga je nekaj vprašal; ko pa ni dobil odgovora, ga je pustil v miru. Sosedje so se pogovarjali med seboj in se norčevali iz Naca, ki je jedel za dva.

»Tule imaš še nekaj!« mu je dejala Turkova in postavila predenj krožnik s kuhanim prašičjim repom, ki bi ga bil moral Gajšek med svojim govorom razdeliti vsem domačim. Nac ga je hitro pospravil. Bil je močan fant, ne sicer velik, a plečat. Debela glava mu je čepela na širokih ramenih, obraz je imel top; posebno, ko je jedel, ni bilo na njem trohice svežine njegovih

let. Vse, kar jim je ostalo, so postavili predenj, in on je trgal meso in mlel solato, kakor je v kovačnici zamahoval s kladivom in gonil meh. Veliko zabavo so imeli z njim. Še Gajšek se mu je moral smejeti.

»Kje si pa bil včeraj?« ga je vprašala Turkova, ko si je prvič oddahnil.

»Včeraj?« se je nasmehnil topo Nac, lica so mu bila tako polna, da jih je komaj raztegnil v smeh. »Pri Ritonjevih!«

»Kaj si pa njim nesel? Saj so tudi imeli furež.«

»Kaj? Burkle so se jim bile zlomile!«

Tako je bilo z njim. Kot nalašč je prinesel popravljeno reč prav tedaj, ko je vedel, da bo kaj za pod zob. A nihče mu tega ni štel v zlo. Navajeni so so ga bili. Ni prišel med prvimi, marveč ko so glavno že pospravili. Ostanke so mu iz srca privoščili. V kovačnici je bil priden in skrbel je za one, pri katerih je kaj dobil. Bil je dober fant, a malo omejen. Toda če se je razjezil, bi bil zmožen človeka ubiti. Na pomlad ga je nekaj razjezil Ritonjev hlapec, Nac pa nič ni rekel, samo pognal je vanj največje kladivo. Zadel bi ga bil v glavo in ubil, da se hlapec ni še v zadnjem trenutku sklonil.

»Jej in pij, jutri bo tako sneg in ga boš moral ogibati!« je kričala Turkova, ki je bila že močno pijana, in se režala Martinšku.

Ker ni bilo harmonike — zaradi Šrbeljeve smrti se ni spodobilo plesati — jih je Nac prav lepo zabaval. Bili so siti in treba se je bilo smejeti, da se jim bodo želodci nekoliko potresli in bo prostora vsaj za vino, če za drugo ne. Potiskova se je tako najedla, da se ni mogla niti smejeti na glas. Sedela je v kotu za mizo pod Križanim, imela komolce oprte na mizo, si z rokami podpirala vročo glavo in samo odpirala svoja široka usta. Možje so se sicer držali resno in ravno, a če bi bil kateri vstal, bi se bil gotovo zagugal in cpotekel po sobi; zato se niso ganili od mize, čeprav bi ta in oni moral ven. Otroci so nekaj časa divjali okoli svoje mize in po peči, dražili Pirša, potem pa so se spravili na peč in drug za drugim zadremali.

Ker Šrbeljke le ni bilo, se je Gajšek dvignil, da bi pogledal, kje je. A tedaj je prinesla Mica krape in kmalu za njo je prišla tudi gospodinja. Ko so poskušali krape in jih hvalili, so se znova oglasili zunaj koraki. Toda ni bilo niti časa ugibati, kdo je, kajti vrata so se že odprla na stežaj in sredo sobe je planila Gajškova žena Neža. Obstala je korak pred mizo. Ni se takoj znašla v preveliki svetlobi. Bila je mokra, da se je cedilo z nje. Potem je le našla Gajška in je spravila iz sebe:

»Matija, pridi, Bela bo povrgla!«

Morala je ponoviti, preden je Gajšek zamahnil z roko in vzkliknil malomarno: »Opravi, kakor veš in znaš!«

Neža pa je stopila k mizi in ga stresla za roko.

»Vsaj zaradi krave pridi!«

»Nikamor ne bom hodil!« se je je otrešel Gajšek najprej z besedami, potem pa jo je sunil stran. »Pojdi in opravi sama!«

»Boš vendar šel!« ga je dregnil Martinšek. »Kaj bo ženska sama!«

»Ne grem, pa je!« je zabrundal Gajšek in si natočil.

Neža je stala nekaj časa brez besede sredi sobe, potem pa je planilo iz nje, kar je že leta in leta nosila v sebi: »Seveda ne greš, ker ti je za Šrbeljko več kakor zame. Saj vem, ta stara vlačuga te je zmešala! Tu si pečen in kuhan, jaz pa se moram doma ubijati z otroki! Dobro, pa ostani tu in se mi ne prikaži več!« Okrenila se je k Šrbeljki in zakričala: »Imej ga, psica, imej ga, ne maram ga niti videti več pod svojo streho!«

Gostje so se zganili. Izbuljili so svoje trudne in presite oči; neprijetno jim je bilo, ker jih je zmotila. Šrbeljka pa je stopila izza mize in pokazala na vrata:

»Kar odpelji si ga! Nisem ga jaz vabila, sam se plazi za mano kakor stekel pes! Kar gre naj in da ga nikoli več ne vidim!«

Zdaj se je še Gajšek dvignil. Roka, v kateri je držal kozarec, se mu je tresla in obraz mu je posinela. »Poberi se, Neža!« je zavpil. »Pri priči! Ti, Treza, pa tudi ne izteguj jezika! Če sem ti bil dober prej, ko je še stari živel, bom tudi zdaj ostal, ko ga ni več!«

Ker pa se Neža ni niti ganila in se je iz nje vsulo še huje, je planil k peči in zgrabil za vile.

»Poberi se, sicer te pri priči ubijem!« je zatulil in mahnil proti njej.

Neža se je sicer umaknila, da je mahnil mimo, a spet jih je dvignil. Tedaj se je pognala Šrbeljka proti njemu in ga prijela za roke.

»Napravi z njo, kar hočeš, toda v moji hiši ne boš ubijal, v moji hiši ne!«

Šele zdaj so se zganili za mizo. Spoznali so, da gre za res. Ženske so začele vreščati, možje pa so se le spravili izza mize.

»Bodite no pametni!« je ponavljal Turk in pomagal Šrbeljki izviti vile iz Gajškovih rok. Šele ko je prišla Mica, ki je bila edina trezna, se jim je posrečilo, da so mu jih vzeli, Turk jih je pognal v vežo. »Vile so za gnoj, ti pa pojdi domov in pomagaj kravi!« je zaklical in porival Gajška proti vratom.

Medtem je Neža med kričanjem in jokom odšla, Gajšek pa se je strgal iz Turkovih rok in se spet spravil za mizo. Ostali so gledali glupo drug drugega in niso vedeli kaj bi. V tem je udarila Neža zunaj po oknih, da je zacingljalo in se je pokazala na šipi velika črna luknja, iz nje pa je udaril močan šum dežja. Potem je zacingljalo še enkrat in pokazala se je še ena luknja in šum dežja je bilo slišati še glasneje. Neža je še nekaj zakričala, nakar je utihnil njen glas v dežju.

Prvi se je oglasil stric Martinšek. Zadremal je bil, še preden so prišli krapci na mizo, zdaj pa se je zdramil. Dvignil se je in se zazrl proti oknu.

»Ljudje, ali sneži ali kaj?« je zaklical. Ko se je okrenil in je zagledal čudno spačene obraze okoli sebe, pa je pristavil pomirljivo: »Ko bo zapadel sneg, bo vse drugače!«

Šele tedaj je prišel Turk do besede.

»Ana, vzemi otroka pa pojdiva domov, jaz pa bom šel pomagat Neži! Saj ni, da bi zaradi ljudi morala krava trpeti!«

Turkova je stopila k peči in začela vleči z nje svojega otroka. Tudi ostali so spoznali, da je konec fureža. Težko jim je bilo, malo bi še lahko posedeli. Najlepše je po obilni jedi in pijači sedeti za mizo in se pogovarjati. Le Martinšek je ostal za mizo in spet kmalu zadremal, tudi Nac in Gajšek se nista zmenila za ljudi, ki so se odpravljali. Šrbeljka pa je odšla v kuhinjo in temu in onemu stisnila v roke kako klobaso ali kos potice.

»Vidite, takšen je in ne morem se ga iznebiti!« se je potožila Turkovi.

»Hudo je, hudo,« je dejala Turkova; mislila pa si je: prav se ti godi; kako pa si ti ravnala s Šrbeljem, ki je bil zlata duša.

Ko so odhajali mimo oken, je Gajšek stopil k oknu in zaklical skozi razbito šipo: »Potisk, pridi nazaj!«

Sosed se je čez čas res vrnil. Gajšek je sedel za mizo in mu ponudil kozarec.

»Sedi in pij! Nikamor se nama ne mudi! Kaj boš doma pri babi!«

Tudi Nac je sedel bliže. Začeli so piti.

»Pijmo!« je ponavljal Gajšek in nalival. »Jima bom že pokazal, bodo že videli, kdo je Gajšek!« je mrmral polglasno in kazal proti kuhinji, kjer so ženske ostale z gospodinjo vred; na tihem pa je nadaljeval z mislimi tam, kjer je začel popoldne pod kapjo. Zunaj je lilo in skozi polomljene šipe je bilo slišati, kakor bi bučal pod oknom hudournik. Veter je sicer nekoliko ponehal, a lilo je še huje. Iz kuhinje je bilo čuti rožljanje s posodo, ki so jo ženske umivale, in tudi poedine glasove. Posebno Katra je bila glasna. Ura na steni je enakomerno tiktakala; za hipe pa je Gajšku vse nekam utonilo in ni ničesar več prav slišal in vedel.

Nenadoma ga je zdramil iz nekakšne otopelosti moški glas. Dvignil je glavo in se srepro ozrl po sobi. Anzek je spal na peči, Martinšek za mizo, Potisk je kimal pri peči, Nac je gledal skozi okno in držal kozarec v rokah, iz kuhinje pa je bilo slišati Orehov glas. Skrčile so se mu roke in kri mu je jela hitreje teči po žilah. Spomnil se je na gnojne vile, a zaman jih je iskal z očmi; da jih je vrgel Turk v vežo, se ni mogel domisliti, vendar je vstal in prijel za stol, ko je razložil posamezne besede.

»Ne hodi noter... Pusti ga...« je ponavljala zunaj Šrbeljka.

Oreh pa je gnal svoje: »Za naju oba ni mesta v tvoji hiši... Ali bo šel on... ali jaz... Kakor hočeš!«

Preden se je Gajšek prav zavedel, je že Oreh vstopil, za njim pa se je pognala Šrbeljka. Oreh je vrgel zaničljiv pogled na gugajočega se Gajška in siknil: »Ali se ne boš še kmalu izkidal?«

Gajšek je grabil za stol. Hotel ga je dvigniti, a ni imel toliko moči; komaj sam se je obdržal na nogah.

»Ti pojdi odtod! Prej sem bil tu kakor ti! Pojdi k materi in se napij mleka, fantič...«

Več ni spravil iz sebe, ker ga je Oreh s tako silo udaril v obraz, da se je opotekel in sesedel na klop.

»Tu imaš za zdaj, da boš tiho!«

Ker je Gajšek še nekaj godrnjal, je Oreh stopil k njemu, da bi ga potegnil iz sobe na dež. A tedaj se je zdramil Potisk in se postavil zanj. Potisk pa je bil močan ko hrust in Šrbeljka se je zbala za Oreha, zato ga je potegnila k mizi in mu ponudila piti. »Pusti ga, pijanca!« Ponudila je še Potisku in Nacu. »Jejmo in pijmo, saj imamo furež. Kaj bi se prepirala!« Bila je kot pomlajena in imela je oči samo za Oreha, ki se je naposled le vdal. Sedel je za mizo, tudi Potisk in Nac sta prisedla. Jedli so in pili. Za Gajška, ki je ždel v kotu pri peči, se niso brigali, delali so se celo, kakor da ga ni v sobi. Medtem so ženske pospravile kuhinjo in so se odpravile spat. Naposled se je dvignil tudi Gajšek in odkolovratil iz hiše.

»Le pojdi! Bolje je, da greš sam, drugače bi ti jaz pomagal,« je vrgel za njim Oreh.

Šrbeljka pa ni rekla nič. Nekaj se je bilo porodilo v njej in ji ni bilo prav, da je kar tako odšel. Vedela je, da se bo spet vrnil; če ne to noč, pa jutri. Rešila se ga na ta način ne bo nikoli. Toda Oreh je imel zanjo lepe besede in kmalu je pozabila na Gajška. Medtem je zunaj nehalo liti, le pršilo je še. Nihče ni tega opazil. Ko so bili najglasnejši, pa se je Gajšek vrnil. Bil je moker, najbrž je stal na dežju, da bi se spet streznil. Komaj je vstopil, je že začel zbadati. Oreh je držal Šrbeljko tesno okoli pasu in se mu je sprva samo smejal. Bilo mu je prijetno, pa se ni hotel zadirati nad njim in si kaliti lepih ur. Ker ga le ni pustil na miru, je pograbil kozarec in mu ga zalučal naravnost v čelo.

»Tu imaš zaenkrat!« je vzkliknil.

Gajšku se je pocedila kri po licih. Zgrabil je steklenico in jo treščil proti njemu. A zgrešil je. Steklenica je padla za peč in se razbila. Potem je hotel planiti v fanta, a ga je Potisk zadržal.

»Matija, pusti ga! Bodi pameten!«

Z lepimi besedami ga je spravil celo za mizo, Šrbeljka pa je vstala in potegnila Oreha za sabo.

»Pojdiva v zadnjo hiško!«

Oreh se je nekaj obotavljal, potem jo je le ubogal. Šrbeljka pa se je na pragu ustavila in poklicala še Naca: »Pridi še ti!«

Nac jo je začuden pogledal in ni vedel, čemu bi hodil z njima, ko imata vendar svoje pomenke. Šrbeljka pa je stopila k njemu in ga potegnila za rokav.

»Pojdi no, kaj boš med tema kravama!«

Šele zdaj je Nac odkolovratil. Odšli so v zadnjo hiško. Tam je bilo mnogo hladneje, toda nobeden ni čutil tega. Nac se je bil tako najedel, da je komaj gledal, Orehu je vino zlezlo v glavo in je le mislil, kako bi ostal pri Šrbeljki in iz nje spravil naposled zadnjo besedo, v Šrbeljki pa je vstala vsa jasna tista misel, ki jo je obšla, ko je Gajšek zamahnil proti Neži z vilami, Nac pa je sedel za mizo in pil.

Prinesla je bučo vina, zelenko žganja, mesa in krapov.

»Pijta in jejta!« ju je silila. Nac je pil, jesti pri najboljši volji ni mogel več, Oreh pa je stiskal Šrbeljko okoli pasu in jo lovil za besedo.

»Kako torej misliš, Treza?«

»Saj veš! Jaz bi že, a kaj bo on napravil! Ubije tebe ali mene!«

»Prej bom jaz njega!«

Oreh se je dvignil in hotel k vratom.

»Ne, za božjo voljo! Ti ga ne smeš! Ti ga ne smeš!« je kriknila Šrbeljka. Pogledala mu je naravnost v kalne oči in ponovila še enkrat: »Ti ne!«

Oreh je pogledal v njene oči. Razumel je njen pogled. Da, on ga ne sme, saj potem ne bo postal gospodar na njenem gruntu. Kdo pa? Šrbeljka je odmaknila oči in se ozrla na Naca, ki je buljil v poln kozarec, ker se mu je tudi pijača ustavila. Oreh je sledil njenemu pogledu. Šele čez dolgo jo je razumel. Sedel je in dejal: »Prav imaš! Jaz ga ne smem, a on mora s poti!«

Tudi ona je sedla. Ker nista vedela, kaj bi govorila, sta silila Naca z mesom in pijačo.

»Le pij, Nac, pa jej, kolikor hočeš! Nihče ti ne šteje požirkov in grižljajev kakor doma!« sta mu prigovarjala.

V tem pa je v prednji sobi postajal Gajšek čedalje glasnejši.

»Čakaj, fantalin... le počakaj...« je kričal. »In tudi ti, Treza! Bosta že videla! Ubijem ga, ubijem! Zakoljem... kakor sem zjutraj liska...«

Šrbeljka je nenadoma stopila v vežo in se vrnila z vilami.

»Kaj boste z njimi, gospodinja?« je brbljal Nac. »Vile so za hlev, ne za sobo!«

»Gledam, kako ste jih popravili,« je odvrnila Šrbeljka in si jih navidez z zanimanjem ogledovala. »Držale bodo, dokler mi jih spet kdo ne bo zlomil.« Postavila jih je v kot in skoraj zakričala: »Naj bodo tu! Vidiš, Nac, tu v kotu so!« Bila je vznemirjena in oči so ji begale po sobi, a se nikjer niso mogle ustaviti.

Nac je nekaj zamrmral in se ni več brigal zanje. Šrbeljka pa jih ni pustila iz misli.

»Koliko so pa računali oče?« je vprašala in sedla k njemu.

»Pet dinarjev, se mi zdi. Pet, da, pet!« je odvrnil Nac. »Pa saj boste že naredili.«

Šrbeljka pa je položila predenj stotak.

»Ná, tu imaš, da ne bom pozabila!«

Nac ga je odrinil.

»Nimam menjati!«

»Saj ni treba, očetu plačaj pet dinarjev, drugo pa imej sam!« je hitela Šrbeljka in potisnila Nacu stotak v žep, ker se ga je branil. »Kar imej ga, boš pomagal kaj, če bo treba!«

»Kaj bi pomagal?« se je Nac zavzel.

»No, če bi bila v sili!« je odvrnila Šrbeljka in mu nalila. »Na, pij! Pa pridi večkrat k nam! Zate bo vedno poln kozarec in krožnik.«

»Vam bom vedno pomagal! Vi ste dobra ženska, tako mi še nikjer niso postregli.«

»Nisem takšna, da bi pozabila, če bi kaj napravil zame!« je nadaljevala Šrbeljka in ga napeto gledala, če je kaj razumel. A Nac je stiskal stotak v žepu in buljil nekam predse.

Zunaj se je že delal dan. Dež je popolnoma prenehal, le s strehe se je še scejalo in poredko je zaklokotalo v mlaki, ki se je delala pred preddurjem.

Šrbeljka se je za hip zavedla, da zunaj ne dežuje in se spomnila Martinškove prerokbe. Ozrla se je proti oknu. A preden je dosegla šipe, so se ji oči ustavile na okenski polici, kjer so ležali Gajškovi mesarski noži, trije majhni in eden izredno dolg; z njim je zabodel prejšnje jutro prašiča.

»Menda bo res začelo snežiti,« je dejala odsotno Orehu, ki je še vedno stal v kotu pri vilah in stiskal pesti ob Gajškovem kričanju. Hotela je še nekaj reči, a tedaj se je zaslišalo, kako je Gajšek odprl vrata iz prednje sobe in planil v vežo.

»Le čakaj me! Kje si, da ti prebijem lobanjo!« je kričal. Potem je zgrabil Orehovo kolo, ki je stalo v veži, in ga vrgel ob tla. »Tako te bom zdrobil kakor tale bicikel. Le čakaj! Kje so vile?« Tekel je po veži, a ker jih ni našel, je stekel v kuhinjo, pridrvel iz nje in se pognal proti zadnji hiški.

Tedaj je planil Nac pokonci.

»Kaj je? Kaj hoče?« je vpraševal in se oziral zbežan naokoli.

»Gajšek bi me rad ubil! Brani me, Nac! Na, tu so noži!« je vzkliknila Šrbeljka, skočila k oknu, zgrabila največji nož in ga stisnila Nacu v desnico.

Tisti hip so se odprla vrata in na pragu je stal Gajšek s sekiro v roki.

»Kje si? ... Kje?« je kričal in dvignil sekiro.

Oreh je stal v kotu, Nac pa, ki je bil vratom najbližji, je stal tik pred Gajškom.

»Nac!« je kriknila Šrbeljka.

Nac je šele tedaj zagledal nad sabo sekiro. Trdno je stisnil nož in ga potisnil Gajšku tik pod vrat.

Gajšek je prvi hip spustil sekiro, potem pa jo je spet dvignil in skočil proti Orehu. A ta je zgrabil za vile in ga udaril z vso močjo po glavi. Nekaj je zaklel in se pri priči zgrudil. Curek njegove krvi je brizgnil po tleh.

Prva se je zavedla Šrbeljka. Planila je k Orehu, mu iztrgala vile iz rok in jih vrgla v kot. Ko pa je opazila, da so krvave, jih je obrisala s predpasnikom in postavila, kjer so bile.

V tem se je oglasil v veži Martinšek. »Ljudje božji, sneži! Sneg je zumaj!« je klical s sproščenim glasom. »Slišiš, Gajšek! Sneg! Izgubil si! Pet litrov boš plačal! To bova pila! Kje si, Šrbeljka. Vidiš, da sem imel prav!«

Tedaj se je zdrznil Nac. Razširil je oči, vrgel nož proti oknu in planil na prosto.

Na vežnem pragu je zadel v Martinška, ki se je oziral po dvorišču, ki ga je pokrivala tanka bela odeja.

»Poglej, koliko ga je že! Do kolena, če poklekneš vanj!« se je nasmehnil Nacu.

Nac ni odvrnil. Stopil je v sneg in s težkimi koraki odšel na cesto. Za sabo pa je puščal velike črne stopinje.

NA PETŘINU

(OKTOBER 1938)

OTON BERKOPEČ

*Mesto poje pesem.
Sozvočje milijona duš
je govornica tvoja,
čudna —
in pod mostom
slap
šumi — — —*

*Moje mesto,
preko tvojih streh
je siknil čas kakor gad,
golobje kot zastrupljeni
sedijo na njih,
boje se višin.
(Ali so to misli vtelešene
prednikov tvojih, narod češki?)
Mostovi so kakor obveze
na roki ranjeni —
Vltava!*